

ODRAZ NAJSTARIJE HRVATSKE PJESMARICE (1380.) U PETROGRADSKOM *BERČIĆEVU ZBORNIKU BR. 5* (XV. ST.)

Amir Kapetanović

UDK: 821.163.42-1»14/15«:801.73

Izvorni znanstveni rad

Amir Kapetanović
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Z a g r e b
akapetan@ihjj.hr

U radu se tekstološki analizira odnos pjesama iz *Pariške pjesmarice* (1380.) i *Berčićeva zbornika br. 5* (konac XV. st.): utvrđuju se njihove podudarnosti, sličnosti i razlike u izboru, redoslijedu pjesama i stihova u kontekstu ostalih starohrvatskih zapisa. Varijantnost pjesama motri se u svjetlu novijih medievističkih spoznaja o naravi teksta u srednjem vijeku. *Berčićev zbornik br. 5* dosada nije privlačio osobitu pozornost filologa, iako je njegov sadržaj davno ukratko opisao I. Milčetić (1912., opis objavljen 1955.). U usporedbi s drugim starohrvatskim vrelima zapisi pjesama u dotičnom zborniku »najbliži« su inačicama istih u najstarijoj hrvatskoj pjesmarici. Osobito treba naglasiti da *Berčićev zbornik br. 5* sadržava dosad nepoznatu starohrvatsku redakciju pjesme *Bog se rodi v Vitliomi*.

Ključne riječi: *Pariška pjesmarica*, *Berčićev zbornik br. 5*, tekstologija, varijantnost, čakavski hrvatski književni jezik, hrvatsko srednjovjekovno pjesništvo.

1. Uvod

1.1. U Francuskoj nacionalnoj knjižnici u Parizu čuva se glagoljični zbornik pod signaturom *Code slave II*, a na njegovu svršetku (193b–199b) nalazi se zbirka od deset¹ starohrvatskih pjesama, koju obično nazivamo *Pariškom pjesmaricom*.

¹ Postoje neslaganja istraživača jer ne razdjeljuju pjesme na isti način. Prvi je izdavač pjesama iz *Pariške pjesmarice* Josip V a j s, »Starohrvatske duhovne pjesme«, *Starine* 31, JAZU, Zagreb, 1905, 258–275.

»Kodeks ima putni karakter i pjesme su u nj ušle vjerojatno kao praktična dopuna brevijaru, misalu i ritualu.«² Ta pjesmarica, koja se prema kalendaru iz zbornika datira u 1380. godinu, nije prva potvrda hrvatske silabičko-tonske versifikacije jer je u kolofonu starijega *Misala kneza Novaka* (1368.) zabilježeno nekoliko osmeračkih stihova eshatološke pjesme *Plaçimo srcem i očima ili Pisan na spomenutje smrti*. Iscrpnu monografiju o najstarijoj hrvatskoj pjesmarici napisala je D. Malić (1972.), koja nastanak čitava zbornika i pjesmarice u njemu locira »negdje u Split i njegovu najbližu okolicu«³. Sve su pjesme iz te pjesmarice poznate u mlađim varijantama iz drugih zbirki i zbornika osim dvije: *Pisan svetogo Jurja* i *Svit se konča*. Obje se i po versifikaciji i po obradbi teme ističu u korpusu hrvatskoga srednjovjekovnoga pjesništva: prva je pisana rimovanim stihovima nejednake duljine, koja se kompozicijski i tematski raščlanjuje na dva dijela (život sv. Jurja i spašavanje kraljeve kćeri od zmaja), a druga je rijedak primjer svjetovne srednjovjekovne satirične pjesme sročene u dvanaesteru.

1.2. Pet pjesama iz *Pariške pjesmarice* zapisano je u stoljeće mlađem zborniku br. 5 iz Berčićeve petrogradske zbirke glagoljičnih rukopisa i knjiga, koja se čuva u Ruskoj nacionalnoj knjižnici u Petrogradu (sign. Bč 5). Taj zbornik, koji vjerojatno potječe iz zadarske okolice⁴, sadržava različitim rukama ispisane prozne tekstove (npr. viđenja i svetačke legende, dijaloške tekstove, tumačenja molitava) među kojima je i šest starohrvatskih religioznih pjesama. Dotični zbornik ukratko je opisao I. Milčetić⁵ za svojega kratkoga boravka u Petrogradu 1912. godine. Broj i redoslijed pjesama u dvama vrelima možemo prikazati ovako:

<i>Pariška pjesmarica</i> 1380.	<i>Berčićev zbornik br. 5</i> kraj XV. st.
1. Pisan svetogo Jurja (193b–194b)	1. Ja, Marija, glasom zovu (26a–27a)
2. Pisan ot muki Hrstovi (194b–195b)	2. Marijina pisan (27b)
3. Marijina pisan (195b)	3. Mihaile preblaženi (27b–28a)
4. Proslavimo Otca Boga (195b–196a)	4. Proslavimo Boga Otca (28a–28b)
5. Bog se rodi v Vitliomi (196a–196b)	5. Bog se rodi v Vitliomi (28b–29a)
6. Bratja, brata sprovodimo (196b–197a)	6. Bratja, brata sprovodimo (29a)
7. Tu mislimo, bratja, ča smo (197a–198a)	
8. Svit se konča (198a–198b)	
9. Mihaile preblaženi (198b–199a)	
10. Zač mi tužiš, duše (199a–199b)	

² Dragica M a l i ć, *Jezik najstarije hrvatske pjesmarice*, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 1972, 31.

³ D. M a l i ć, n. dj., 31.

⁴ Ivan M i l č e t i ć, »Berčićeva zbirka glagoljskih rukopisa i štampanih knjiga u Lenjingradu«, *Radovi Staroslavenskog instituta* 2, Zagreb, 1955, 108.

⁵ Berčićevu zbirku ponovno je ukratko opisala Svetlana O. V j a l o v a, »Glagoličeskie pamjatniki v hraniliščah Rossii«, *Slovo* 54–55, Zagreb, 2004–2005, 171–194.

Pariška pjesmarica nije samo najstarija hrvatska pjesmarica nego i najstarija antologija hrvatskoga srednjovjekovnoga pjesništva jer se u njoj nalaze tematski raznovrsne pjesme: 2 **svetačke** (*Pisan svetoga Jurja*, 193b–194b; *Mihaile preblaženi*, 198b–199a), 1 **pasionska** (*Pisan ot muki Hrstovi*, 194b–195b), 1 **marijinska** (*Marijina pisan*, 195b), 2 **božićne** (*Proslavimo Otca Boga*, 195b–196a; *Bog se rodi v Vitliomi*, 196a–196b), 2 **eshatološke** (*Bratja, brata sprovodimo*, 196b–197a; *Tu mislimo, bratja, ča smo*, 197a–198a), 1 **svjetovna satirička** (*Svit se konča*, 198a–198b), 1 **pjesma Isusu** (*Zač mi tužiš, duše*, 199a–199b).

Berčićev zbornik br. 5 sadržava 6 religioznih pjesama, od kojih se 5 pjesama nalazi i u *Pariškoj pjesmarici*. U tom zborniku one se nižu ovako: 1 **pasionska** (*Ja, Marija, glasom zovu*, 26a–27a); 1 **marijinska** (*O Marija, Božja mati*, 27b), 1 **svetačka** (*Mihaile preblaženi*, 27b–28a), 2 **božićne** (*Proslavimo Boga Otca*, 28a–8b; *Bog se rodi v Vitliomi*, 28b–29a), 1 **eshatološka** (*Bratja, brata sprovodimo*, 29a). Broj pjesama u *Berčićevu zborniku br. 5* upola je smanjen u odnosu na najstariju hrvatsku pjesmaricu, a prvotni redosljed pjesama iz te pjesmarice narušen je u *Berčićevu zborniku br. 5* samo drukčijim položajem pjesme *Mihaile preblaženi*. Samo tri od šest pjesama zapisano je i u drugim starohrvatskim vrelima srednjovjekovnoga pjesništva: u Akademijinu *Zborniku duhovnoga štiva*, 2. pol. XV. st. (*Bog se rodi v Vitliomi*, *Bratja, brata sprovodimo*), u *Klimantovićevu zborniku I.*, 1501.–1512. (*Marijina pisan*, *Bratja, brata sprovodimo*) i u *Klimantovićevu zborniku II.*, 1514. (*Marijina pisan*, *Bratja, brata sprovodimo*).

Jedina pasionska pjesma *Ja, Marija, glasom zovu* iz *Berčićeva zbornika br. 5* nije u tom obliku poznata iz drugih izvora. Ona nije varijanta pjesme *Pisan ot muki Hrstovi* iz *Pariške pjesmarice*, premda su iz nje u pjesmu *Ja Marija, glasom zovu* uklopljeni deseci stihova, kao i u mnoge druge onodobne pasionske sastave. Dotična pjesma podrobno je opisana u recentnom prilogu⁶, pa ovom prigodom ona neće biti u središtu našega interesa, nego ostalih 5 pjesama iz *Berčićeva zbornika br. 5*, koje se mogu smatrati inačicama pjesama iz *Pariške pjesmarice*.

2. Tekstološka analiza⁷

2.1. Pjesma *Marijina pisan* zapisana je osim u *Pariškoj pjesmarici* i *Berčićevu zborniku br. 5* još u dvama glagoljičnim zbornicima (1501.–1512. i 1514.)⁸ koje

⁶ Kristina Štrkalj Despot, »'Nova' pasionska pjesma *Ja Marija, glasom zovu* s kraja 15. stoljeća«, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, Zagreb, 2008, 413–430.

⁷ Stihovi pjesama koji se uspoređuju transkribirani su za ovo istraživanje iz izvornika.

⁸ U daljnjem tekstu, prema dosadašnjoj literaturi, Klimantovićevi zbornici nazivaju se *Klimantovićev zbornik I.* (1501.–1512.) i *Klimantovićev zbornik II.* (1514.).

je ispisao Šimun Klimantović.⁹ Usporedba stihova iz spomenutih zapisa ukazuje na to da se inačice iz dvaju Klimantovićevih zbornika redakcijski odvajaju od druge dvije starije (i u jezičnim pojedinostima i po broju te rasporedu stihova). Dva Klimantovićeva zapisa razlikuju se po tome što inačica iz zbornika iz 1514. ima jedan distih više nego onaj iz 1501.–1512. (*raj si [tada] [otvor]jila / i djavla si pogubila*) i po smještaju jednoga distiha u pjesmi (distih 13–14 iz *Klimantovićeva zbornika I.* nalazi se u *Klimantovićevu zborniku II.* kao distih 17–18). Starije inačice iz *Pariške pjesmarice* i *Berčićeva zbornika br. 5* imaju kao 10. stih *ti si djavla pobédila*, odnosno *ti [si] djavla pogubi[la]*, ali nemaju stih *ti si vas svit prosvitlila* (u *Klimantovićevu zborniku I. i II.* to je 12. stih) i završni distih (kao u Klimantovićevim zbornicima) te nemaju stih *raj si [tada] [otvor]jila* (koji nema ni *Klimantovićev zbornik I.*, u *Klimantovićevu zborniku II.* to je 13. stih).¹⁰

I.	A2: <i>svoju m(i)l(o)st rači dati</i> B2: <i>tvoju m(i)l(o)st k n(a)m obrati</i> C2: <i>tvoju m(i)lost k nam obrati</i> D2: <i>tvoju m(i)l(o)st k nam obrati</i>
II.	A4: <i>i s anj(e)li pored stati</i> B4: <i>i sa anj(e)li pored stati</i> C4: <i>i z dobrimi pored stati</i> D4: <i>i z dobrimi pored stati</i>
III.	A6: <i>i ot B(og)a okružena</i> B6: <i>i ot B(og)a okružena</i> C6: <i>od Boga si okružena</i> D6: <i>od B(og)a si okružena</i>
IV.	A7: <i>Ti si n(e)b(e)ska kraljica</i> B7: <i>Ti si nebeska kraljica</i> C7: <i>Ti s' nebeska cesarica</i> D7: <i>Ti [s'] [nebe]ska c(esa)rica</i>
V.	A10: <i>ti si djavla pobédila</i> B10: <i>ti [si] djavla pogubi[la]</i> C – D14: <i>i djavla si pogubila</i>

⁹ Budući da zadatak rada nije traganje za »arhetipom« određene pjesme ili pojedinoga stiha na temelju svih varijantnih srednjovjekovnih i novovjekovnih prijepisa, nego dokazivanje bliskosti inačica pjesama iz *Pariške pjesmarice* i *Berčićeva zbornika br. 5*, u obzir se u usporedbama uzimaju samo inačice religioznih pjesama koje su zapisane do sredine XVI. stoljeća, za koje možemo reći da po jeziku pripadaju starohrvatskom razdoblju.

¹⁰ Slovim označujemo inačicu pjesme (A – *Pariška pjesmarica*, B – *Berčićev zbornik br. 5*, C – *Klimantovićev zbornik I.*, D – *Klimantovićev zbornik II.*), a brojkom uz slovo označujemo broj stiha.

VI.	A11: <i>Ti si n(e)b(e)s otvorila</i> B11: <i>ti si n(e)b(e)sa otvorila</i> C11: <i>Ti si nebo otvorila</i> D11: <i>Ti si n(e)bo otvorila</i>
VII.	A12: <i>gněv si B(o)žji ukrotila</i> B12: <i>gněv si B(o)žji ukrotila</i> C10: <i>gnev si Božji ukrotila</i> D10: <i>[gněv] si B(o)žji ukrotila</i>
VIII.	A – B – C12: <i>ti si vas svit prosvitlila</i> D12: <i>ti si vas svit prosvitlila</i>
IX.	A – B – D – D13: <i>raj si [tada] [otvor]jila</i>
X.	A13: <i>Na n(e)b(o) si zvišena</i> B13: <i>Va n(e)b(o) si izvišena</i> C15: <i>Na nebo si ponesena</i> D15: <i>N[a] [nebo] [si] [ponesena]</i> ¹¹
XI.	A14: <i>i vsěh više postavlena</i> B14: <i>više vseh post(a)vlena</i> C16: <i>vsih si više posajena</i> C16: <i>vsih [si] više posajena</i>
XII.	A15: <i>Veseli se kraļ n(e)b(e)ski</i> B15: <i>Veseli se kraļ n(e)b(e)ski</i> C13: <i>Veselit se kraļ nebeski</i> D17: <i>[Veseli] [s]e kraļ n(e)b(e)ski</i>
XIII.	A16: <i>veseli se dvor anj(e)lski</i> B16: <i>Veseli se dvor anj(e)lski</i> C14: <i>radujet se hor anj(e)lski</i> D18: <i>raduje se hor anj(e)lski</i>
XIV.	A17: <i>S s(i)n(o)m tvojim pored stojiš</i> B17: <i>Sa sinom tvojim pored stojiš</i> C17: <i>Sa sinkom tvojim pored sidiš</i> C19: <i>S sinkom [tvo]jim [pored] [s]iđi[š]</i>

¹¹ Nečitljivo u izvorniku.¹² Nečitljivo u izvorniku, vide se samo znakovi <s> i <v>.

XV.	A18: <i>ńega m(i)l(o)st voľno dęliš</i> B18: <i>ńega m(i)lost voľno diliš</i> C18: ńegovu m(i)lost voľno diliš D20: [<i>ńe</i>]ga m(i)l(o)st s v[o]lom] ¹² [dęliš]
XVI.	A20: <i>ar si ti š ńim jedna d(u)ša</i> B20: jer si ti š ńim jedna d(u)ša C20: jer si ti š ńim jedna duša D22: zač si ti š ńim jedna d(u)ša
XVII.	A21: <i>On vse hoće ča ti hoćeš</i> B21: <i>On vse hoće ča ti hoćeš</i> C21: Vse on hoće ča ti hoćeš D23: V[se] [on][h]oć[e] [ča][ti] [ho]ćeš ¹³
XVIII.	A23: <i>Ti n(a)s stvori sebě sluge</i> B23: <i>Ti n(a)s stv(o)ri sebe sluge</i> C23: <i>Ti nas primi sebi sluge</i> D25: <i>Ti [nas] [primi] [seb]i sluge</i>
XIX.	A – B – C25–26: Da budemo v tvojej vlasti, / privedi nas v rajske slasti D27–28: Da [budemo] v tvojej vlasti, / pri[ved]i n(a)s v rajske sla[sti]

2.2. U svetačkoj osmeračkoj pjesmi *Mihaile preblaženi* ističe se da je arkandeo Mihail (Mihovil) zaštitnik (neimenovanoga) grada i veliča se njegova moć jer se suprotstavio đavlu. Do sredine XVI. stoljeća poznata je pjesma samo iz zapisa u *Pariškoj pjesmarici* (A) i u *Berčićevu zborniku br. 5* (B). Dvije inačice ne razlikuju se mnogo u jeziku: u *Berčićevu zborniku br. 5* nalazimo u 5. stihu prilog *radosno* umjesto pridjeva *radostna*, dva puta *jer* umjesto *ar* u 6. i 12. stihu, *vodiš* umjesto *nosiš* u 8. stihu, *hote* umjesto *hoće* u 21. stihu, *zali* umjesto *zli* u 28. stihu, i *va* umjesto *v* u 33. stihu.

I.	A5: <i>Radostna te mi sl(a)vimo</i> B5: Radostno te mi sl(a)vimo
II.	A6: <i>ar te sl(a)vna vazda v(i)mo</i> B6: jer te slavna vazda vimo
III.	A8: <i>dobre d(u)še k B(og)u nosiš</i> B8: <i>dobre d(u)še k B(og)u vodiš</i>
IV.	A12: <i>ar ti prvo đjavla sveza</i> B12: jer ti prvo đjavla sveza
V.	A21: <i>Otpasti hoće tvoga roga</i> B21: <i>Otpasti hote tvoga roga</i>

VI.	A22: <i>ne pre[mo]reš nigdar B(og)a</i> B22: <i>ne premožeš nigdar B(oga)</i>
VII.	A28: <i>zli nazad ustupahu</i> B28: <i>zali nazad ustupahu</i>
VIII.	A33: <i>Drakun s n(e)ba v tmu spade</i> B33: <i>Drakun s neba va tmu spade</i>

2.3. Starohrvatska inačica božićne pjesme *Proslavimo Otca Boga* zabilježena je u hrvatskim pjesmaricama i zbornicama do sredine XVI. st. u *Pariškoj pjesmarici* (A) i u *Berčićevu zborniku br. 5* (B). Broj stihova se u tim inačicama podudara (32 stiha), a njihovom usporedbom možemo utvrditi samo 4 jezične razlike: u rasporedu riječi u 1. stihu (A: *O(t)ca B(og)a* – B: *B(og)a Oca*), morfološka razlika u 6. stihu, ako nije pisarska pogreška (A: *svoga* – B: *svoga*), leksička u 22. stihu (A: *Isus* – B: *S(i)n*) i morfološka u 25. stihu (A: *bude* – B: *budi*). Razliku A: *ostavi* – B: *stavi* iz 17. stiha smatramo prepisivačkom pogreškom (*stavi* umjesto *ostavi*¹⁴).

I.	A1: <i>Prosl(a)vimo O(t)ca B(og)a</i> B1: <i>Proslavimo B(og)a Oca</i>
II.	A6: <i>svoga S(i)na n(a)m poslati</i> B6: <i>svoga S(i)na n(a)m poslati</i>
III.	A22: <i>kada se Isus rodi za n(a)s</i> B22: <i>kada se S(i)n rodi za nas</i>
IV.	A25: <i>Vs(i)m nam bude vele drago</i> B25: <i>Vsēm n(a)m budi vele drago</i>

2.4. Budući da je tematski pjesma *Proslavimo Otca Boga* bliska pjesmi *Bog se rodi v Vitliomi*, i jer se u rukopisu *Pariške pjesmarice* i *Berčićeva zbornika br. 5* jedna na drugu nastavljaju bez znakova razdvajanja, neki su priređivači (Vajs, Malić) obje pjesme tretirali kao jednu i tako ih izdavali. Više je argumenata za njihovo razdvajanje. U prvoj se naglašava značenje Isusova rođenja s pozivom na slavljenje Boga Oca, iskazuje se radost na dan Božića i slavi se došašće Isusa, veliča se Bogorodica. Pjesma se zaključuje kontrastno oblikovanim distihom, u kojem se očituje jedan od temeljnih srednjovjekovnih kontrasta (*Adam* = grijeh : *Isus* = spasenje). U drugoj pjesmi (*Bog se rodi v Vitliomi*) tematsko je žarište na trenutku Isusova rođenja (čudu svjedoče pastiri, kojima Isusovo rođenje naviješta anđeo), a pjesma se dovršava klicanjem Isusu. Osim toga, inačica iz *Berčićeva zbornika br. 5* sadržava dvostih (35–36) poznat iz prve¹⁵ božićne pjesme (*H Mariji pojmo zato, / ka nam rodi rajsko zlato*), pa se može zaključiti da prepisivač ne bi u istoj božićnoj pjesmi ponavljao isti distih kada bi ih shvaćao kao jednu pjesmu.

¹³ Nečitljivo u izvorniku, ali se prema nekim grafemima može identificirati stih.

¹⁴ Doduše, u *Akademijinu rječniku* slabo je potvrđeno značenje glagola *staviti* (= 'ostaviti'), ali broj slogova upućuje da je vjerojatno riječ o prepisivačkoj pogreški.

¹⁵ Usp. stihove 27–28 u dvije inačice pjesme *Proslavimo Boga Otca*.

<i>A</i>	<i>B</i>	<i>C</i>
1–8	1–8	1–8
9–10	11–12	9–10
11	9	–
12	–	–
–	10	–
13–16	–	11–14
17–26	13–22	15–24
–	23–26	–
27–32	31–36	25–30
33–36	39–42	31–34
–	–	35–36
37–40	43–46	–
41–42	27–28	–
43–44	29–30	37–38
45–46	37–38	39–40
47–52	–	41–46
53–56	–	47–50
–	47–50	–

Druga božićna pjesma *Bog se rodi v Vitliomi* bila je popularnija od prve, pa je nalazimo i u mlađim hrvatskim pjesmaricama. U vrelima do sredine XVI. stoljeća ovjerena je u tri verzije¹⁶ (dosta se razlikuju u poretku stihova). Premda se po broju stihova (50) podudaraju verzija iz *Zbornika duhovnoga štiva* i *Berčićeva zbornika br. 5*, podudaranja u jeziku i stilu veća su između *Pariške pjesmarice* i *Berčićeva zbornika br. 5*. Na primjer, kao što pokazuje odnos identičnih/sličnih stihova u tablici, inačice iz A i C nemaju stihove kao B (23–26 i 47–50), a ondje gdje nedostaju stihovi u inačici B, ima ih inačica A (12, 13–16, 47–56) ili C (11–14, 35–36, 41–50). Posebnost inačice iz *Berčićeva zbornika br. 5* jest u tome što ne sadržava stihove koje ima inačica iz pariške zbirke (11, 12, 37–40, 41–42), odnosno inačica iz *Zbornika duhovnoga štiva* (9, 10, 23–26, 43–46, 27–28, 47–50), a ima i jedan distih (35–36) što ga ostale dvije nemaju, koji potječe iz pjesme *Proslavimo Otca Boga*. Zapravo, umjesto stihova *Potacimo k Vitliomu, / Potacimo k Božju domu* u inačicama iz *Pariške pjesmarice* i *Zbornika duhovnoga štiva* (usp. stihove 41–42, odnosno 27–28) u *Berčićevu zborniku br. 5* nalazimo dvostih *H Mariji pojmo zato, / ka nam rodi rajsko zlato*. No, sve se tri redakcije u pojedinostima (izbor ili red riječi) međusobno kadšto slažu, a kadšto razilaze. Inačica iz *Berčićeva zbornika br. 5* na nekoliko mjesta razilazi se od druge dvije (npr. *množ anjelsku, slavno, radost dobru, krsmajte*). Oblik imenice *nadroh* u 46. stihu iz inačice u pariškoj zbirci nisu razumjeli prepisivači dviju mlađih redakcija jer umjesto toga u *Zborniku duhovnoga štiva* stoji *pravih*, a *dobrih* u *Berčićevu*

¹⁶ A – *Pariška pjesmarica*, B – *Zbornik duhovnoga štiva*, C – *Berčićev zbornik br. 5*.

zborniku br. 5. To rješenje inačicu iz *Berčićeva zbornika br. 5* povezuje s nekim mlađim inačicama (npr. s *Budljanskom pjesmaricom*).

Stjepan Ivšić nije poznao verziju iz *Berčićeva zbornika br. 5* kada je opisivao dvije najstarije inačice te pjesme i osporavao Strohalovo neutemeljeno dokazivanje starine inačice s dvolista iz *Zbornika duhovnoga štiva*.¹⁷

2.5. Najbrojnije su inačice pjesme *Bratja, brata sprovodimo*, a iz tekstološke analize pet inačica¹⁸ te pjesme proizlaze ove podudarnosti i razlike između mlađih inačica i najstarije hrvatske pjesmarice (v. prikaz na sljedećoj stranici).

Iz pregleda je razvidno da najviše podudaranja s tekstem iz *Pariške pjesmarice* ima *Berčićev zbornik br. 5*. S dvama starijim izvorima (A, C) dosta se podudara i inačica iz *Zbornika duhovnoga štiva* (9 podudaranja i 3 djelomična podudaranja). Klimantovićeve inačice oštro se odvajaju od tri starija vrela A–B–C (3 odnosno 2 podudaranja i 2 djelomična podudaranja). Dvije Klimantovićeve inačice od starijih se razlikuju po razmješčaju distiha (5–8, 29–36). Bliskost pjesmama iz *Berčićeva zbornika br. 5* sa zapisima istih u najstarijoj pjesmarici vidi se po 33. stihu, koji nema nijedna druga! Naime, u te dvije inačice (A–C) rimuju se tri stiha (33–35), što nije bilo uobičajeno u hrvatskom srednjovjekovnom pjesništvu sastavljenom od distiha (pretežno osmeračkih) s parnom rimom (usp. i 35–37 *Mihaile preblaženi*), pa se dosad pretpostavljalo da je riječ o pogreški ili samovolji zapisivača *Pariške pjesmarice*.

3. Zaključak

U srednjem vijeku nema autorskih prava i autora (u onom značenju u kojem te pojmove rabimo otprilike od XVIII. stoljeća), a srednjovjekovni tekstovi slobodno su se kompilirali, prerađivali i širili u varijantama, u usmenu ili pisanu obliku, bez dopuštenja prvotnoga sastavljača. Svakim se javnim izvođenjem ili prijepisom tekst iznova rađao i živio je dok se mijenjao. Otvorena narav i nestabilnost u formi i sadržaju glavne su karakteristike živoga tkiva srednjovjekovnoga teksta pisanoga na europskim narodnim jezicima¹⁹, a jedina je iznimka tekst *Biblije*, koji prilikom prepisivanja i prevođenja ostaje fiksna (ne skraćuje se i ne proširuje). Svaka je inačica određenoga srednjovjekovnoga teksta neautorizirani trag jedne faze njegova

¹⁷ V. Stjepan Ivšić: »O tobožnoj 'najstarijoj sačuvanoj hrvatskoj pjesmi prije god. 1320.'«, *Grada za povijest književnosti hrvatske* 14, JAZU, Zagreb, 1939, 1–24.

¹⁸ A – *Pariška pjesmarica*, B – *Zbornik duhovnoga štiva*, C – *Berčićev zbornik br. 5*, D – *Klimantovićev zbornik I.*, E – *Klimantovićev zbornik II.* Broj stiha označen je uz istaknuti segment određene inačice.

¹⁹ Takve poglede na tekst srednjovjekovne epohe dijele filolozi medievisti poslije knjige *Éloge de la variante* (Seuil, Pariz, 1989.), kojoj je autor Bernard Cerquiglini.

A	B	C	D	E
grěhi 6	grisi 6	<i>g[r]ěhi 6</i>	grisi 8	grisi 8
are 8	jere 8	<i>are 8</i>	jere 6	jere 6
Marija 9	Marije 9	<i>Marija 9</i>	Marija 9	Marija 9
O b(a)ž(e)ni 13	O b(la)ž(e)ni 13	<i>O b(la)ž(e)ni 13</i>	Arhanj(e)le 13	Arhanj(e)le 13
Mihaille 13	Mih(o)v(i)le 13	<i>Mihaille 13</i>	Mihovile 13	Mihovile 13
d(u)šu primi 15	d(u)šu primi 15	<i>primi d(u)šu 15</i>	primi dušu 15	primi d(u)šu 15
služil pravo 19	<i>služil pravo 19</i>	<i>služil pravo 19</i>	pravo služil 19	pravo služil 19
primi sada 20	<i>primi sada 20</i>	<i>primi sada 20</i>	sada primi 20	sada primi 20
grěhu 22	grihu 22	<i>grěhu 22</i>	grihom 22	grihom 22
Ti se za n(a)s m(o)li 23	<i>Ti se za néga moli 23</i>	<i>Ti se za n(a)s m(o)li 23</i>	Pom(o)li se ti za n 23	Pom(o)li se ti za n 23
rane 24	rane 24	<i>rane 24</i>	rane 24	rane 24
Uliši	liši 28	<i>uliši 28</i>	uliši 28	uliši 28
v B(o)žjem 30	v B(o)žjem 30	<i>v B(o)žjem 30</i>	o B(o)žjem 34	o B(o)žjem 34
naše 31	n(a)še 31	<i>n(a)še 31</i>	naši 35	n(a)ši 35
vi stvorite da se 32	<i>i stvorite da se 32</i>	<i>vi stv(o)rite da se 32</i>	molite B(og)a da ga 36	molite B(og)a da ga 36
I vsi s(ve)ti mladenici 33	–	I vsi s(ve)ti mladenici 33	–	–
I vsi B(o)žji m(u)č(en)ci 34	I vsi s(ve)ti m(u)č(en)ci 33	I vsi B(o)žji m(u)č(en)ci 34	I vsi s(ve)ti učenici 29	I vsi B(o)žji učenici 29
i vsi B(o)žji učen(í)ci 35	i vsi B(o)žji učenici 34	i vsi B(o)žji učenici 35	i vsi B(o)žji mučenici 30	i vsi s(ve)ti mučenici 30
na to 36	to 35	to 36	‘vo 31	to 31

»razvoja«. Budući da jedino sve inačice zajedno mogu pokazati »život« određenoga teksta, moramo ih smatrati jednakovrijednim (ravnopravnim), premda bismo kadšto jednu od inačica ocijenili estetski uspjelijom od drugih.

I provedena tekstološka analiza ukazuje na takvu narav srednjovjekovnoga teksta. Anonimni zapisivač pjesama u *Berčićevu zborniku br. 5* imao je za tri pjesme predloške vrlo bliske matici *Pariške pjesmarice (Proslavimo Boga Otca, Bratja, brata sprovodimo, Mihaile preblaženi)*. Za utvrđivanje bliskosti osobito je važno podudaranje inačice iz *Berčićeva zbornika br. 5.* i one iz *Pariške pjesmarice* u 33. stihu (*I svi sveti mladenci*) jer taj stih nemaju tri ostale inačice i koji se smatrao pogreškom ili samovoljom zapisivača *Pariške pjesmarice*. Na bliskost dvaju dotičnih izvora upućuje i gotovo isti redosljed pjesama, neponovljen ni u jednom drugom vrelu od sredine XIV. do sredine XVI. stoljeća. Dvije pjesme odvajaju se razlikama od najstarijih poznatih inačica. *Marijina pisan* više se udaljuje od inačice iz *Pariške pjesmarice* u odnosu na tri prethodno navedene pjesme, ali opet se može reći da se najstarija inačica više podudara s inačicom iz *Berčićeva zbornika br. 5* nego mlađa inačica iz *Klimantovićeva zbornika I*. Pjesma *Bog se rodi v Vitliomi* iz *Berčićeva zbornika br. 5*, dosad nepoznata starohrvatska inačica te pjesme,²⁰ u jezičnim se pojedinostima više podudara s inačicom iz *Pariške pjesmarice*, a po broju stihova s inačicom iz *Zbornika duhovnoga štiva*. Premda nemamo dokaza o bilo kakvoj povezanosti dvaju starohrvatskih vrela srednjovjekovnoga pjesništva, na temelju tekstološke analize može se ipak zaključiti da se najstarija hrvatska pjesmarica iz 1380. godine odrazila u *Berčićevu zborniku br. 5* jače nego u bilo kojoj hrvatskoj pjesmarici ili zborniku nastalom do sredine XVI. stoljeća.

²⁰ Milčetić u svojem opisu zbornika ne izdvaja posebno pjesmu *Bog se rodi v Vitliomi* jer je većina starijih hrvatskih filologa smatrala pjesme *Proslavimo Otca Boga* i *Bog se rodi v Vitliomi* jednom božićnom pjesmom. Što se tiče propusta u Milčetićevoj opisu Berčićeve zbirke, treba imati na umu da Milčetić nije mogao za svojega kratkoga boravka u Petrogradu potanko analizirati i podrobno opisati sadržaj svih tekstova u zbornicima iz Berčićeve zbirke.